

Rodna Gruda

Brati, slišati in videti slovensko glasbo

Reading, Hearing and Seeing Slovenian Music

Objavljeno dne/Published on: 02.10.2014

Avtor članka/Article Author: Franc Križnar

»V nepopolnosti je užitek, v iskanju je slast, v igri je umetnost, v glasbi pa iluzija.« Začetki slovenske glasbe slonijo na ohranjanju poganskih ostalin in uveljavljanju kirielejsonov, prvih ljudskih posvetnih in cerkvenih pesmi. O glasbi v samostanih in cerkvah proti koncu 15. stol. piše dnevnik P. Santonina, tajnika kardinala in oglejskega patriarha M. Barba. Glasbena prizadevanja cerkvenih ustanov so porodila večglasje.

“There is pleasure in imperfection, delight in searching, art in game and illusion in music.” The beginnings of Slovenian music originate in the preservation of pagan remnants and the enforcement of the so-called Kyrie eleisons, the first secular and ecclesiastical folk songs. We can learn much about music in monasteries and churches at the end of the 15th century from the diary of P. Santonino, the secretary of the cardinal and patriarch of Aquileia, M. Barbo. If it were not for the musical efforts of church institutions, we would not have polyphony today.

Vilko in Slavko Avsenik, NA GOLICI (v.: Sivec, Ivan, Vsi najboljši muzikanti, ICO, d.o.o. Mengeš 1988, str. 472).

Za dela tega obdobja so bili značilni italijanski vplivi. Za slovensko posvetno glasbo do 16. stol. pa še *minesängerji*, *vaganti*, *buzinarji* in drugi potujoči muziki, ki so navadno nastopali samostojno ali pa v družbi s pevci, nemalokrat tudi na cerkvenih korih. Prvo znano glasbeno ime iz teh časov je J. Slatkonja, po rodu Ljubljčan. Čeprav slovenski prispevek k evropski renesančni glasbi ni bil velik, je vendarle obstajal. Pomembnejši delež kot skladatelji so seveda imeli slovenski poustvarjalci.

Slovenska glasbena ustvarjalnost v svetu

Nekateri pomembni Slovenci, na primer J. H. Gallus (1550-1591), so zapustili domovino in v svetu uveljavljali slovensko ustvarjalnost. Gallusovi *madrigali*, *maše* in *moteti* so prestopili lokalne meje in postali last celotnega evropskega prostora. Na Dunaju, v Olomoucu in Pragi se je Gallus umetniško šele razvil, sprostil svoje ustvarjalne moči in postal osebnost evropskega formata. Reformacija je na razvoj glasbe vplivala negativno. Renesnančno glasbo z Gallusom na čelu je namreč malone zatrla.

Novi duh protireformacije

Pozitivne sledi so zapustile protestantske pesmarice iz druge polovice 16. stol. Protireformacija je v glasbo prinesla novega duha. Zaprte meje so se z njo na široko odprle. Najbolj očitno je na slovensko ustvarjalnost v tej dobi vplivala italijanska renesančna glasba. Ta se je razcvetela šele v začetku 17. stoletja. V tem času so pri nas prevladovali skladbe tujih avtorjev. Dokaz za to je *Inventarium librorum musicalium* ... T. Hrena, ki ga hrani arhiv ljubljanskega stolnega kora pri sv. Nikolaju. Nanaša se na prva desetletja 17. stol. in je zanimiv zlasti za študij stilne fiziognomije. Omembe vredne so tudi *pasijonske igre* in *procesije*, čeprav v glasbi niso imele vodilne vloge, ter predstave ljubljanskega jezuitskega gledališča sredi 17. stol. in prve operne predstave. Za te lahko ugotovimo, da so v njih prevladovali posvetni toni. Na prehodu pozne renesanse v zgodnji barok so na Slovenskem delovali pomembni glasbeniki: G. Plavec, D. Lagkhner in I. Poš, od tujcev pa Italijan G. Puliti. V dobi, za katero je bila značilna vidnejša baročna orientacija, je bila na prvem mestu glasba za gledališki oder. Na začetku 18. stol. je bila v Ljubljani ustanovljena *Academia Philharmonicorum*, najpomembnejša pobudnica

širjenja in uveljavljanja glasbenega baroka na Slovenskem. Bila je prva ustanova te vrste zunaj romanskega in anglosaškega evropskega prostora. Izmed skladateljev visoke in pozne baročne dobe omenimo J. K. Dolarja.

Ob zatonu baroka in pojavu novih stilnih teženj v cerkveni in posvetni glasbi se je uveljavil slovenski ustvarjalec, Kamničan J. F. Zupan, avtor prve slovenske opere *Belin*. Od tega dela sta se tako ohranila libreto J. D. Deva iz let 1780-82 kot nazadnje (2008) odkriti glasbeni fragmenti tega glasbeno-gledališkega dela, sedaj že prirejenega za izvedbo in posnetek (*Edition Bizjak, d.o.o.*). Iz pomembnega Zoisovega kroga je izšel tudi dramatik in skladatelj A. T. Linhart, ob njem pa se je uveljavil še A. Ivančič. Leta 1769 je ljubljanska *Akademija filharmonikov* utihnila. Zaradi skromne glasbene (re)produkcije se torej slovenska glasba v tem času ni mogla primerjati s preostalo evropsko. Velika evropska družbena in umetnostna trenja so tudi na Slovenskem uveljavila nov umetniški slog-klasicizem. Največji dosežek klasicistične glasbene usmeritve je scenska glasba k Linhartovi komediji *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* z naslovom *Figaro* J. K. Novaka. Nove razvojne značilnosti najdemo še v delih F. B. Dusika in v delovanju nekaterih novih ustanov, na primer *Filharmonične družbe*, ustanovljene 1794. leta. Skupaj z G. Maškom in leta 1892 na novo ustanovljenim *Deželnim gledališčem*, F. Pollinijem, J. Mihevcem, J. Benešem in M. Babnikom so dokončno utrdili klasicizem tudi na Slovenskem. Z mojstrovino glasbene romantike, Beethovnovi *Šimfonijo* št. 6, imenovano tudi *Pastoralna*, ki so jo na ljubljanskem filharmoničnem odru izvedli leta 1818, so že bili nakazani odmiki od tega sloga, pa tudi idejna nasprotja. Z romantiko so se na Slovenskem začela prizadevanja za oblikovanje nacionalnega izraza. Glasbena ustvarjalnost se je oprla na prvine ljudskega izročila. Za ta prizadevanja so najbolj zaslužni G. Rihar, B. Potočnik in L. Dolinar. V nadaljevanju prizadevanj Slovencev za zavestno nacionalno orientacijo so bile najpomembnejše »bésede«. Spodbudile so nastanek različnih organizacijskih oblik ter povečale reprodukcijo in ustvarjanje izvirnih del. V revolucijskem letu 1848, »letu prebujanja malih evropskih narodov«, so se na Slovenskem pojavile čitalnice. Izmed skladateljev tega obdobja omenimo Čeha A. Foersterja, avtorja operete-opere *Gorenjski slavček*, od ustanov pa *Glasbeno matico*, nastalo leta 1872, najprej v Ljubljani, potem pa še drugod po Sloveniji. Za reformiranje slovenske cerkvene glasbe je imelo največ zaslug *Cecilijansko društvo*, ustanovljeno leta 1877 v Ljubljani, potem pa še drugod. Slovenska glasbena romantika se sprva sicer ni mogla primerjati z razvito evropsko, kljub temu pa je bila pomembna, saj je utemeljila samobitno slovensko glasbeno kulturo in ji zagotovila umestitev v evropski okvir. Največ zaslug za to sta imela ljubljanska *Glasbena matica* in njen vodja M. Hubad.

L. 1908 je bila ustanovljena *Slovenska filharmonija*. V obdobju 1892-1913 je slovenska *Opera* izvedla tako rekoč vsa dela, ki so se tedaj pojavljala v evropskih opernih gledališčih. Skladatelji in drugi so veliko pisali v slovenske glasbene revije *Cerkveni glasbenik*, *Glasbena zora*, *Novi akordi* in *Sveta Cecilija*. Glasbena esejistika in publicistika, kritika in muzikologija so se kot samostojne veje začele komaj dobro razvijati. Pomembnejše je bilo delo novoromantične in impresionistične generacije. Ob koncu 19. in v začetku 20. stol. se je slovenska glasba spet vključila v evropske glasbene tokove.

Moderne glasbene smeri

Za moderne glasbene smeri 20. stol. je značilna razvitost produkcije in reprodukcije. Seme modernih smeri je zasejal M. Kogoj s svojim mešanim zborom (a cappella) *Trenotek* na besedilo J. Murna Aleksandrova. Skladba je izšla 1914 v zadnjem letniku *Novih akordov*. S Kogojem pa se je v slovenski glasbi začel ekspresionizem. Njegova opera *Črne maske*, najpomembnejše delo slovenskega glasbenega ekspresionizma, je po kakovosti celo prekosila takratne evropske glasbene dosežke. Po Kogojem se je uveljavil M. Bravničar, za njima pa še L. M. Škerjanc in S. Osterc; zadnja dva celo s »svojima kompozicijskama šolama«, nato pa skladatelji druge moderne generacije, dopolnjeni s postromantičnimi ustvarjalnimi težnjami. Postromantika se je nadaljevala ... Po drugi svetovni vojni so glasbo z novimi tokovi obogatili predstavniki tretje moderne generacije. Najnovejša naziranja pa so sprejeli tudi skladatelji četrte generacije, tisti z opusom po drugi svetovni vojni - po letu 1950: tudi največji Slovenec v Evropi ali Evropejec pri nas V. Globokar (roj. 1934). Problemi individualnosti, nacionalnosti in univerzalnosti so v mejah novih orientacij slovenskih skladateljev aktualni in pomembni; tisti, ki počasi prihajajo že v okvir postmodernističnih slogovnih struj, industrijske družbe ob koncu 20. stol. V slovensko glasbo so tako posegli predstavniki že tako imenovane pete generacije. Za njimi pa so prišle res prve nove generacije, »new age«, ki pa so zaradi svoje (akademske) izobrazbe (doma in v tujini) in zaradi opusa, tudi že vključeni v stanovsko *Društvo slovenskih skladateljev*; vsi po vrsti pa različnih generacij, šol in slogov. Slovensko glasbo 20. stol. so z *Big-bandom RTV Slovenija* razvili še njegovi dirigenti B. Adamič, J. Privšek, P. Ugrin in A. Krajncan, ansambel

Bratov Avsenik, obe operno-baletni hiši, ljubljanska in mariborska, državna simfonična orkestra *Slovenske filharmonije* in *Simfoniki Radiotelevizije Slovenija*, *Godba slovenske policije* in *Orkester Slovenske vojske*, *Slovenski komorni zbor* idr.

Legende narodno-zabavne glasbe

Ne moremo pa tudi mimo najbolj zanimivih predstavnikov tako zabavne kot narodno-zabavne glasbe. Od obilice predstavnikov narodno-zabavne glasbe, tega razmeroma vplivnega medijskega in promocijskega glasbenega žanra 20. in 21. stol. na Slovenskem, so to legende, tipični predstavniki te glasbene zvrsti, kot so: brata s svojim kvintetom-ansamblom, klarinetist in skladatelj V. Ovsenik ter harmonikar in skladatelj S. Avsenik.

